

NATO Çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye Askerî Siyasi İşbirliği ve Bölgesel Güvenlik Sorunları

Aygün Askerzade *

Özet

Bu makalede, 20. yüzyılın sonlarına doğru dünyada yaşanan gelişmelere uygun olarak ciddi dönüşümlerin yaşandığı Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) çerçevesinde Azerbaycan Türkiye askerî siyasi işbirliği ve bu işbirliğinin bölgesel güvenlik açısından önemi araştırılmıştır. İki devletin ister NATO çerçevesinde, isterse de ikili boyutta askerî siyasi işbirliğinin bölgede, özellikle de Güney Kafkasya'da barışın ve istikrarın sağlanması bakımından önemli rolü olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, bölgesel, güvenlik, NATO, askerî, savunma.

Soğuk Savaşın sona ermesi uluslararası sistemde ve küresel barışa ve güvenliğe yönelmiş tehditlerin niteliğinde ciddi değişikliklerin yaşanmasına neden oldu. Günümüzde bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki askerî siyasal işbirliğinin ve bunun bölgesel güvenlik açısından rolünün öğrenilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu iki komşu ülke arasındaki ikili ve çok taraflı ilişkiler, iki kardeş halkın çıkarlarına hizmet etmekle beraber dünyada ve bölgemizde barışın ve istikrarın sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti küresel sisteme entegrasyon sürecinde uluslararası kuruluşlarla işbirliğine büyük önem vermektedir. Özellikle, Avroatlantik yapılarla işbirliğine önem veren Azerbaycan son yıllarda bu yönde ciddi başarılar da elde etmiştir. Doğuyla Batının birleştiği çok önemli bir coğrafyada yerleşen ve birçok medeniyete ev sahipliği yapan Azerbaycan Avroatlantik güvenlik yapısı ve İslam dünyası için aynı derecede önemlidir. Azerbaycan'ın sık işbirliği yaptığı askerî siyasal nitelikli yapılanmalardan birisi de Türkiye'nin de üyesi olduğu Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'dür (NATO). Bu çalışmada, Azerbaycan Türkiye ilişkilerinin Azerbaycan'ın NATO'ya entegrasyonu sürecine ve bölgesel güvenliğe ne gibi etkileri olduğu ve gelecekte ne gibi etkileri olacağı araştırılmaya çalışılacaktır.

* Azerbaycan Cumhuriyeti, Devlet Başkanlığına Bağlı Yönetim Akademisi Araştırma Görevlisi.

Yeni Dönem ve Yeni NATO

NATO 1949'da kurulmuştur. Örgütün başlıca amacı tüm üye ülkeleri siyasal ve askeri yöntemlerle savunmaktır. Örgütün kurulduğu zaman Batı Avrupa'nın güvenliği için en büyük tehdit olarak SSCB görülmekteydi. Bu nedenle Soğuk Savaş yıllarında örgütün temel hedefi SSCB ve Varşova Paktı üyesi ülkelere gelebilecek muhtemel saldırılara karşı üye ülkeleri koruyabilecek askeri kapasiteye sahip olmak olmuştur. Dönemsel koşullara bağlı olarak örgütün stratejilerinde ve tehditlere bakışında değişiklikler yaşanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra Avrupa'da yaşanan siyasal değişikliklere ve tehditlerle bağlı yeni değerlendirmelere bağlı olarak NATO'da askeri ve siyasal açıdan ciddi dönüşümler yaşanmış, örgüt geleneksel tehditlerle beraber terör ve diğer bazı tehditlere önlem alabilecek şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır.¹ Örgütün yeni koşullara uygun çalışma ilke ve metotları ilk olarak "Kuzey Atlantik Değişim Sürecinde" isimli Londra bildirisinde (1990) açıklanmış, daha sonra "Barış ve İşbirliğine İlişkin" Roma bildirisinde (1991), "Yeni Stratejik Konsept" (1991) ve Barış İçin Ortaklık programı² (1994) belgelerinde, Madrid (1997), Washington (1999), Prag (2002), İstanbul (2004), Riga (2006), Bükreş (2008) zirvelerinin belgelerinde ve diğer belgelerde yer almıştır. Londra zirvesinde Varşova Paktı ülkelerine işbirliği elini uzatan NATO, bu ülkelerin tamamını örgüt ile işbirliği ve karşılıklı anlayışı temel alan ilişkiler geliştirmeğe davet etmiştir.

Tabii ki, atılan bu adımlar yeni bağımsız ülkelerin hemen örgüte üye olacakları anlamına gelmiyordu. NATO üyeliği çok aşamalı ve karmaşık süreçtir. Fakat askeri siyasal nitelikli bir yapılanma olarak NATO tüm dünyada, aynı zamanda eski Sovyet coğrafyasında anlaşmazlıkların çözümü sürecinde, aktif rol üstlenmektedir. Yeni koşullar NATO için barış ve istikrarın sağlanması yolunda eski rakipleriyle, Akdeniz ülkeleriyle ve diğer Avrupa ülkeleriyle diyalog, karşılıklı güven ve işbirliğini temel alan yeni yapıların kurulması yolunda olanaklar sunmaktaydı.

Azerbaycan NATO ile Barış İçin Ortaklık (BİO) programı çerçevesinde geniş işbirliği yapmaktadır. Bu program örgütün 1994 Brüksel Zirvesi'nde kabul edilmiştir. BİO pratik işbirliğini ve Kuzey Atlantik Konseyi'nin dayandığı demokratik değerlere bağlılığı temel almaktadır. Programın temel hedefi istikrarın korunması, tehditlerin sınırlandırılması ve güvenlik konularında Ortak devletlerle NATO arasında tarafların istekleri dikkate alınarak her ortak devlet ile özel işbirliği bağının geliştirilmesidir. BİO programının temelini her bir Ortak devletin sorumluluklarının açık olarak yazıldığı Çerçeve Belgesi oluşturmaktadır. Bu belgede genellikle Ortak devlet demokratik değerleri korumak, uluslararası hukuka uygun davranmak, BM Sözleşmesi, İnsan Hakları Sözleşmesi, Helsinki Sonuç Bildirisi, silahsızlanma ve silahların kontrolüne ilişkin uluslararası sözleşmelere bağlılık konularında üzerine sorumluluklar almaktadır. Çerçeve belgesini imzalayan devletler aynı zamanda silahlı kuvvetler üzerinde

¹ NATO *Transformed*, NATO-2004, s.3.

² Hadı Recebli, Vefaddin İbayev, *Avropanın Beynelxalq Teşkilatları*, Bakü 1999, s.65.

demokratik denetimin gerçekleştirilmesi amacıyla milli askeri planlama ve askeri bütçenin oluşturulması sürecinde Őeffaflıđın artırılması, NATO ile barış ve insani operasyonlarda ortak çalışmalar yürütülmesi için gerekli düzenlemeler yapılması yönünde de yükümlülükler üstlenmektedirler. ereve belgesi aynı zamanda, NATO müttefiklerinden herhangi birinin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına, güvenliğine tehdit oluşturan Ortak devlete görüşmelerde bulunmak yükümlülüğünü vermektedir³. Örgüte üye olmayan devletlerle işbirliğinin temellerini içeren bu belgeyi imzalayan devletler, kendi olanak ve hedefleri doğrultusunda faaliyet konularını seçmekte ve bu ortaklık programı çerçevesinde kullanılacak askeri ve diğer araç gereçlerine ilişkin belgeleri NATO yönetimine teslim etmektedirler.⁴ Şöyle ki, NATO ile Ortak devletlerin ilişkilerinin daha geniş esasını teşkil eden Avroatlantik İşbirliği Konseyi'nde Ortak devletlerle devamlı görüşmeler yapılmaktadır. Tüm Ortak devletler aynı zamanda Kuzey Atlantik Konseyi ile BİO programı çerçevesinde özel ilişkiler de geliştirilebilir. İşbirliğinin bu iki önemli mekanizması Avroatlantik güvenlik yapısının iki temel birimleridir.

Azerbaycan NATO ilişkileri

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa ve Avroatlantik siyasi, güvenlik, ekonomik ve diğer yapılara entegrasyonu stratejik amaçlar taşımaktadır. Azerbaycan, kendi diş politika stratejisini oluştururken önemli uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşlara üye olan önemli devletler ile işbirliğine önem vermektedir. Azerbaycan'ın savaş ortamında olması, bu ülkeyi tüm olanaklardan yararlanarak uluslararası bağlantılarını genişletmeye, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehditlere dikkat çekmeye zorlamaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Güvenlik Belgesi'nde de açıklandığı üzere bu ülke Avrupa ve Avroatlantik coğrafyada istikrarsızlığın, çatışmaların ve tehditlerin ortadan kaldırılmasında NATO ile işbirliğine büyük önem vermektedir. Azerbaycan, aynı zamanda NATO ile uluslararası güvenlik sistemine entegre olma konusunda da işbirliği yapmaktadır. Dönemin Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev 2002 Kasımında NATO'nun Prag Zirvesi'nde yaptığı konuşmada Azerbaycan ile NATO arasındaki işbirliğini gelecek Avroatlantik güvenlik sisteminin temellerinden biri olarak gördüklerini, Örgüt ile işbirliğine ve sürekli ikili ilişkiler için çaba sarf ettiklerini vurgulamıştır.⁵

Azerbaycan Avroatlantik İşbirliği Konseyi ve NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde örgüt ile işbirliğini geliştirme olanaklarından mümkün kadar daha fazla yararlanmaya çalışmaktadır. Sadece askeri değil, aynı zamanda siyasi niteliği de bulunan bir örgüt olarak NATO ile işbirliği Azerbaycan açısından bu örgütün siyasi ve askeri siyasi, ekonomi, çevre⁶ ve diğer

³ *Security through partnership*, Brussels, NATO 2005, s.10.

⁴ "Sülh namine terefdaşlıq" (erive senedi), *Direliş- XXI sr*, 1999 №- , s.17.

⁵ *Heydər Əliyevin NATO-nun Praga Sammitində ıxışı*, *Direliş- XXI sr*, Kasım 2002. s.33.

⁶ Elnur Aslanov, *NATO: Reallıqlar və prespektivlər*, *Direliş-XXI sr*, №1998, s.111.

konulardaki birimleri ile işbirliği ve bu alanlarda kendini geliştirme olanağı sunmaktadır. Bunlarla beraber örgüt ile geliştirdiği işbirliği Azerbaycan'a demokrasi ve piyasa ekonomisini temel alan ülkelerle ilişkilerini geliştirme açısından da fırsatlar sunmaktadır.⁷

Azerbaycan'ın NATO ile ilişkilerindeki pratik ilk adımlar bu ülkenin 1992 Martında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne üye olmasıyla atılmıştır. 4 Mayıs 1994 tarihinde Barış İçin Ortaklık programı çerçeve belgesinin imzalanmasıyla Azerbaycan NATO işbirliği yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu aşamada ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi için yeni olanaklar doğdu. 2005 yılında ise Azerbaycan artık Bireysel Ortaklık Programı'na kattı ve ikili ilişkiler askeri ve askeri siyasal boyutlarla beraber diğer çok sayıda alanı da içermeye başladı.

NATO Genel Sekreteri Javier Solana 1997 yılında Azerbaycan ziyareti sırasında Haydar Aliyev ile yaptığı görüşmede NATO ile Azerbaycan arasında güvenlik alanındaki işbirliğinin düzeyini olumlu gördüklerini ve Azerbaycan'ın da dâhil olduğu bu bölgeye ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı büyük önem verdiklerini ifade etmiştir.⁸ Azerbaycan NATO ilişkilerinin Azerbaycan kadar NATO için de büyük önem taşıdığı çok açıktır. NATO'nun 2004 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Zirve Toplantısı'nda Örgüt, değişen uluslararası şartlara uyum sağlamak için stratejik açıdan büyük önem taşıyan bir bölge olarak değerlendirdiği Kafkasya ve Orta Asya'daki ortak devletler ile işbirliğini daha da geliştirme kararı almıştır.⁹ NATO Genel Sekreteri Jap de Hoop Scheffer bölgenin Örgüt için önemini vurgulayarak şöyle demiştir: "*Kafkasya'daki ve Orta Asya'daki ortaklarımızla yeni ilişkiler geliştirmemiz şarttır. Her iki bölge büyük jeopolitik öneme sahiptir ve aynı zamanda geçiş döneminin sıkıntılarını yaşamaktadır. NATO onlara çok şey sunabilir. Sırf bunun için bu iki bölgedeki ortaklarımızla işbirliğini hızlandırıyoruz. Biz ortaklıklarımızı Avroutlantik hedefler için çift yönlü ulaşım ilkeleri ile gerçekleştirmek amacındayız.*"¹⁰ Günümüzde Güney Kafkasya'nın en hızlı kalkınan ülkesi olan Azerbaycan NATO'nun gelecekte Kafkasya bölgesine ve Ortadoğu'ya doğru genişleme planında da önemli bir noktayı teşkil edebilir.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki askeri siyasal işbirliği

Azerbaycan Cumhuriyeti NATO'da en güçlü ordulardan birisine sahip olan Türkiye ile hem NATO çerçevesinde, hem de ikili askeri ilişkiler geliştirmektedir. NATO ile ilişkilere önem Türkiye için de önemli dış politika ve güvenlik politikası boyutudur. Türkiye, Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin Avroutlantik İşbirliği Konseyi ve Barış İçin Ortaklık Programı'nda yer almalarını ve çalışmalarını desteklemektedir.¹¹

⁷ Musa Qasimov, *Azerbaycanın xarici siyasəti (konseptual məsələlər)*, Bakü, 1997, s.90.

⁸ *Azerbaycan* (resmi gazete), 14 Şubat 1997.

⁹ *Станбульский саммит, Путеводитель-справочник*, Brussel, 2004, s.75.

¹⁰ *Ауна* (Azerbaycan'da günlük gazete), 12 Temmuz 2005.

¹¹ *Foreign Policy of Turkey*, <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/for-pol-98.htm>.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde ve daha da gelişmesinde iki ülkenin çeşitli alanlardaki, aynı zamanda güvenlik alanındaki ulusal çıkarlarının örtüşmesi önemli rol oynamaktadır. Günümüzde Türkiye halen Kafkasya'daki en önemli ve aktif jeopolitik aktörlerden birisidir ve bölgede barışın ve güvenliğin sağlanması için çalışmaktadır. Azerbaycan Kafkasya'da Türkiye'nin doğal müttefikidir. Örneğin, Türkiye Gürcistan ilişkileri için gerekli olan ekonomik ve askeri siyasal boyuta ilave olarak Azerbaycan Türkiye ilişkileri için ortak dil, din, kültürel değerler ve benzer etkenler de devreye girmekte ve ilişkiler daha sağlam temellere dayanmaktadır.¹²

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki askeri konulardaki işbirliği sadece Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin güçlendirilmesi açısından değil, aynı zamanda bölgede barış ve güvenliğin tesisi bakımından da büyük önem taşımaktadır. İki kardeş ülke arasında ikili askeri işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin imzalanan anlaşmalar doğrultusunda Türkiye savunma sanayinin geliştirilmesi, askeri uzmanların yetiştirilmesi konularında Azerbaycan'a yardım etmektedir. Çeşitli dönemlerde Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan askeri anlaşmalara örnek olarak "Azerbaycan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Jandarma Komutanlığı personeline Türkiye Jandarma Komutanlığı tarafından verilecek eğitim ve araç gereç desteğine ilişkin protokol", "Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığına Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı tarafından maliye yardımı yapılmasına ilişkin protokol", "Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine karşılıksız askeri yardım yapılmasına ilişkin" anlaşmalar, "Kosova Türk Taburu Görev Kuvvetleri bünyesinde Kosova'ya gidecek Azerbaycan birliğinin çalışmalarına ilişkin anlaşma", Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Birimlerinin Eğitim Okullarının oluşturulmasına ilişkin protokol", Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı arasında Nahçıvan'daki 5ci Ordunun Geliştirilmesine ilişkin protokol" örnek gösterilebilir.¹³ İmzalanan belgeler iki ülke arasında askeri işbirliği için hukuksal temelleri oluşturmuştur. İki ülke arasında imzalanmış askeri işbirliği anlaşmalarına dayanarak Türkiye Silahlı Kuvvetleri Azerbaycan'ın NATO'ya entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla eğitim kurumlarında müşavirlik ve eğitim hizmetleri sunmaktadır. Bunlarla beraber TSK eğitim sisteminin kurulmasında ve eğitim için gerekli araç gerecin sağlanması konularında da Azerbaycan'a yardım yapmaktadır. Günümüzde halen Türkiye'nin çeşitli askeri liselerinde, okullarında ve Akademilerinde Azerbaycan vatandaşı subaylar eğitim görmektedirler.¹⁴

Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde ordusunu NATO standartlarında yeniden yapılandırma politikasını uygulamaya çalışan Azerbaycan, 1997'den beri Örgütün Planlama ve Analiz Süreci programında aktif yer

¹² Zurab Batiaşvili, "Теория Хантингтона и Туречко-Кавказские отношения", *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, №2 (26), s.106.

¹³ *Azerbaycan Respublikasının Türkiyə Respublikası ilə imzaladığı sənədlərin siyahisi*, Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Anlaşmalar ve Hukuk Şubesi, 2007.

¹⁴ *Askeri alanda Türkiye-Azerbaycan ilişkileri*, T.C. Bakü Büyükelçiliği, 2006.

almaktadır. Bu program çerçevesinde ülkenin savunma sisteminde köklü değişimler gerçekleştirilmiş, Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin altyapısının, teknik donanımının ve savunma kabiliyetinin NATO standartlarına uygunlaştırılması yönünde çok sayıda proje gerçekleştirilmiştir. Ocak 1997'de Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri bünyesinde Barış Gücü birliği oluşturulmuştur. 20 Ekim 1999'da Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında Kosova Türk Taburu Görev Kuvveti bünyesinde Kosova'ya gidecek Azerbaycan birliğinin statüsüne ilişkin Anlaşmanın Azerbaycan Parlamentosunda onaylanmasından sonra Azerbaycan Barış Gücü Birliğinin bir grup askeri bu yöndeki görevlerini gerçekleştirilmeğe başlamıştır. NATO Genel Sekreteri Lord George Robertson Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev ile görüşmesi sırasında Azerbaycan Barış Gücünün rolünden dolayı teşekkür etmiş ve "Kosova'daki 40 binden fazla Barış Gücü askeri içerisinde Azerbaycan birliğinin özel bir konumunun olduğunu" vurgulamıştır. Azerbaycan birliğinin rolünün bu kadar önemsenmesinde birliğin Türk taburu bünyesinde görev üstlenmesinin de etkisi olduğu açıktır.

Türkiye'nin yardımı ile Azerbaycan Yüksek Askeri Okulu NATO standartlarına geçmiştir. Ağustos 2001'de bu okul tamamen NATO standartlarında eğitim almış ilk mezunlarını vermiştir. Dönemin Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev mezuniyet törenine katılmak üzere Azerbaycan'da bulunan Türkiye Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ile yaptığı görüşmede iki ülke arasında dostluk, kardeşlik ve stratejik işbirliğine dayanan ilişkilerin her geçen gün daha da kuvvetlendiğini ve özellikle iki ülke arasında askeri ilişkilerin düzeyinin memnuniyet verici olduğunu vurgulayarak şöyle demiştir: "Azerbaycan ordusunun oluşturulmasında, eğitilmesinde ve çağdaş standartlara kavuşturulmasında Türkiye Silahlı Kuvvetlerinin rolünü çok önemli buluyoruz ve bu yöndeki çabaların artması gerektiğine inanıyoruz."¹⁵

Azerbaycan ordusunun üst düzeye kavuşturulması Türkiye'nin askeri güvenlik politikasının da bir parçasıdır. Bu doğrultudaki çalışmaların gerçekleştirilmesi için Türkiye NATO'nun olanaklarından Azerbaycan'ın en iyi şekilde yararlanması için ek fırsatlar da sunmaktadır. 2001'de Azerbaycan'da gerçekleştirilen NATO'nun "Cooperative Determination 2001" tatbikatı zamanı Azerbaycan'da bulunan NATO Güney Doğu Avrupa Birleşik Kuvvetleri Komutanı, Orgeneral Oktar Ataman bu tür tatbikatların asıl amacının NATO ile BİO programı üyesi ülkelerin orduları arasındaki ortak çalışma ve işbirliğinin geliştirilmesi olduğunu vurgulamıştır.¹⁶ NATO çerçevesinde ortak çalışmalar, Türk Barış Gücü bünyesinde Kosova'da (KFOR) ve Afganistan'daki Uluslararası Güvenliğe Destek Kuvvetlerinde (ISAF) NATO kuvvetleriyle ortak faaliyetler yürütülmesi, Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin altyapısının ve sistemlerinin yenilenmesi ve tam olarak NATO standartlarına geçiş için Türk Genelkurmayı tarafından

¹⁵ *Azerbaycan* (resmi gazete), 26 Ağustos 2001.

¹⁶ *Azerbaycan* (resmi gazete), 13 Kasım 2001.

Azerbaycan'a yapılan karşılıksız maddi ve teknik yardımlar Azerbaycan Türkiye ilişkilerinin her alanda gerçekleştirdiği gelişimin askeri alandaki güzel örnekleridir.¹⁷

Azerbaycan Türkiye askeri ilişkilerini askeri siyasal, askeri teknik, askeri bilimsel ve sağlık olmak üzere dört kategoride değerlendirmek mümkündür. Günümüzde ister NATO'nun belirli programları, ister Barış İçin Ortaklık, isterse de askeri işbirliği anlaşması çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler ile bu iki ülke askeri siyasal işbirliklerini güçlendirmektedirler. Askeri teknik alana ilişkin olarak, Türkiye'nin Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine çağdaş ulaşım araç gereci ve askeri teknoloji yardımı dikkat çekmektedir. Günümüzde Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin önemli bir kısmı (Jandarma ve Milli Ordu'nun önemli sayıdaki birlikleri), özellikle Nahçıvan'daki Ordunun tamamı Türkiye'nin ürettiği ulaşım sistemleri ile donatılmıştır. Türkiye'nin askeri desteği sayesinde Azerbaycan askerlerinin büyük çoğunluğu çağdaş teknik donanımı kullanabilmektedirler. Türkiye tarafından yapılan askeri yardımlar daha çok Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin NATO ile işbirliği kapasitesinin geliştirilmesine, Azerbaycan askerlerinin Türkiye ve NATO eğitim merkezlerinde özel talimler almasına yöneliktir. Türk askeri uzmanları Azerbaycan askeri okullarında ve bazı askeri birliklerde deneyimlerini buradaki asker ve öğrencilerle paylaşmaktadırlar. Azerbaycan askerleri ve gazileri sağlık hizmetlerini gerektiğinde Türkiye'deki askeri sağlık kurumlarından alabilmektedirler. NATO'ya uyum programlarının gerçekleştirilmesi hem Azerbaycan, hem de NATO açısından önem taşımaktadır. Bu uyum programlarının uygulanması sürecinde Türkiye'nin deneyimlerinden yararlanmak ve yardımlarından istifade etmek Azerbaycan için daha uygundur. Tüm bunlar dikkate alınarak Azerbaycan'da hem askeri yasama süreci, tüzüklerin oluşturulması, rütbelerin belirlenmesi ve s. adımlar Türkiye sistemine uygun olarak gerçekleştirilmektedir.¹⁸

Azerbaycan ve Türkiye'nin üst düzey askeri yetkililerinin gerçekleştirdikleri karşılıklı ziyaretler de iki ülke arasında askeri ilişkilerin geliştirilmesi ve Azerbaycan'ın NATO'ya entegrasyonuna ciddi katkılar yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün Azerbaycan'a 2005 yılında yaptığı ziyaret de bu çerçevede büyük önem taşımaktadır. Ziyaret sırasında "Bizim ordumuz aynı zamanda sizin, sizin ordunuz aynı zamanda bizim ordumuzdur" ifadesini kullanarak, Türkiye'nin Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine desteğinin giderek artacağını belirtmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanı Sefer Ebdiyev de ziyaret sırasında Gönül ile yaptığı görüşmede Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin her alandaki gelişmesinden duyulan memnuniyeti vurgulamış, aynı zamanda Azerbaycan'ın NATO'ya entegrasyona büyük önem verdiğini, bu çerçevede Türkiye'nin desteğinin çok önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Gönül ziyaret sırasında Haydar Aliyev'in ismini taşıyan Yüksek Askeri Okul'a da uğramış, burada Türk Eğitimcilerin de katıldığı görüşmede Türkiye'nin Azerbay-

¹⁷ NATO's relations with Azerbaijan, <http://www.w3.org/TR/xhtml1/DTD/xhtml1-transitional.dtd>.

¹⁸ *Ayna* (günlük gazete), 16 Temmuz 2005.

can'a askeri alanda yaptığı yardımların daha da artacağını ve NATO'ya uyum için daha da fazla projelerin gerçekleştirileceği görüşünü yinelemiştir.¹⁹

Aynı ziyaret sırasında Vecdi Gönül Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile de görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede İlham Aliyev Türkiye'nin Azerbaycan'a her alanda olduğu gibi askeri alanda yaptığı yardımların da ülkenin gelişmesi açısından büyük önem taşıdığını, bağımsızlığın ilk yıllarında aslında düzenli bir ordunun bulunmadığını, bu nedenle ordunun oluşturulması, eğitimi, teknik donanımı ve benzeri konularda bir hayli zorlandıklarını hatırlatmıştır. İlham Aliyev tüm bu zorlukların üstesinden gelinmesi sürecinde Türk askeri uzmanlarının ciddi emeğinin söz konusu olduğunu vurgulamıştır.²⁰

Eylül 2005'te ise bu defa Türkiye Silahlı Kuvvetleri Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt Azerbaycan ziyaretini gerçekleştirmiştir. Orgeneral Büyükanıt ziyaret çerçevesinde askeri birliklere, Yüksek Askeri Okul'a, Deniz Harb Okulu'na, Silahlı Kuvvetler Eğitim Merkezi'ne uğramıştır. Orgeneral Büyükanıt Devlet Başkanı İlham Aliyev ile görüşmesi sırasında iki ülke arasındaki kardeşliğin sözde değil özde, emelde olmasından büyük memnunluk duyduklarını vurgulamıştır.²¹

Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev'in Türk meslektaşı Vecdi Gönül'ün davetiyle "IDEF 2005" Uluslararası Savunma Fuarı'na katılmak üzere gerçekleştirdiği Ankara ziyareti de ikili askeri ilişkiler bakımından önemli olmuştur. 52 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen fuarda kara savunması, uzay ve deniz savunması alanlarına ilişkin en son teknolojiler sergilenmiştir. Azerbaycan Savunma Bakanı Ebiyev fuarda Türk Savunma Sanayinin "Roketsan", "Makine ve Kimya Sanayi" ve ASELSAN tarafından üretilmiş askeri teknoloji ürünlerini yakından incelemiş, ziyaret çerçevesinde Vecdi Gönül ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde Azerbaycan Türkiye askeri ilişkilerinin yanı sıra, NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı çerçevesinde Azerbaycan Türkiye ilişkilerine yeni hangi boyutlar kazandırılabilceği, Güney Kafkasya bölgesinde mevcut askeri siyasal durum, Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinde gerçekleştirilen reformlar değerlendirilmiş, ikili askeri ilişkilerin devamlı gelişmekte olmasından duyulan memnuniyet özel olarak vurgulanmıştır. Görüşmelerde Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının ve Hazar'daki petrol kuyularının savunulması, terörizme karşı ortak mücadele konularında da fikir alışverişinde bulunulmuştur. Vecdi Gönül Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin NATO standartlarına uyum sürecinde Azerbaycan'ın bazı zorluklarla karşılaştığının farkında olduklarını, her şeye rağmen tüm sorunların aşılması için Azerbaycan'a gerekli her türlü desteğin verileceğini ifade etmiştir. Ebiyev ise Türk meslektaşına teşekkür ederek, iki ülkenin Savunma Bakanlıkları arasında askeri uzmanlar düzeyinde bilgi alışverişinin sıklaştırılmasının önemini vurgulamıştır.²² Bu sıklığın artırılması Türk uzmanlara

¹⁹ *Ayna*, 22 Temmuz 2005.

²⁰ *Azerbaycan*, 19 Temmuz 2005.

²¹ *Azerbaycan*, Eylül 2005.

²² *Ayna*, 30 Eylül 2005.

Azerbaycan ordusunun durumuna ilişkin devamlı bilgi sahibi olma olanağı sağlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Emre Taner'in Azerbaycan ziyareti güvenlik alanındaki ikili ilişkilere farklı bir boyut kazandırmıştır. Ziyaret sırasında Taner, Azerbaycan Türkiye ilişkilerinin bölgesel ve küresel önemine işaret etmiş ve güvenlik alanındaki karşılıklı ziyaretlerin artırılmasının önemini vurgulamıştır. Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev Taner'i kabulünde iki ülke arasındaki ilişkilerin mevcut düzeyinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, ikili ilişkilerin tüm bölge için önemi üzerinde durmuş, gerçekleştirilen küresel öneme sahip enerji ve ulaştırma projelerinin bu önemi daha da artırdığını dile getirmiştir. İlham Aliyev de bu ziyaretin Azerbaycan ile Türkiye arasında güvenlik alanındaki işbirliğine farklı bir boyut kazandıracağı hususuna dikkat çekmiştir²³.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki güvenlik alanındaki ilişkilerde İçişleri Bakanlıkları arasındaki ilişkiler de özel bir paya sahiptir. Günümüzde iki ülkenin İçişleri Bakanlıkları arasındaki ilişkiler hızla gelişmekte ve her geçen gün farklı boyutlar kazanmaktadır. Azerbaycan İçişleri Bakanlığının 200den fazla personeli kardeş ülkede yüksek eğitim görmüştür. 1000den çok emniyet personeli ise Türk uzmanlar tarafından verilen çeşitli seminer ve eğitim programlarına katılmıştır. 2006 Nisanında Azerbaycan'a giden İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu Azerbaycanlı meslektaşları ile görüşmesi zamanı iki ülkenin emniyet kuvvetleri arasındaki işbirliğinin artırılması, özellikle ortak personel eğitimi, deneyimlerin paylaşımı, terörizm ve örgütlü suçlarla mücadele, yasadışı göç ve insan kaçakçılığı konularına önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Görüşmede ülkelerimizin bağımsızlığına ve toprak bütünlüklerine bölgesel istikrara ciddi tehdit oluşturan konularda fikir alışverişinde bulunulmasının sürdürülmesi ve eğitimdeki işbirliğinin sistemli hale getirilmesi kararlaştırılmış, iki ülkenin İçişleri Bakanlıkları arasında işbirliğine ilişkin protokol imzalanmıştır.²⁴

İçişleri Bakanı Aksu'nun başkanlığındaki heyet Azerbaycan ziyareti sırasında Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev tarafından da kabul edilmiştir. İlham Aliyev görüşmede Türkiye Azerbaycan birliğinin her iki devletin çıkarlarına olduğu kadar bölgesel barış, güvenlik, işbirliği ve kalkınma açısından da büyük önem taşıdığını ve iki ülke arasındaki işbirliğinin her alanda geliştirilmesinin şart olduğunu ifade etmiştir.²⁵

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki güvenlik alanındaki ilişkilerin önemli bir boyutunu bölgede gerçekleştirilen enerji projelerinin güvenliğinin sağlanması teşkil etmektedir. 2006 yılı sonlarında Azerbaycan ziyaretini gerçekleştiren Türkiye Jandarma Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Işık Koşaner Azerbaycan Savunma Bakanı Ebiyev ile görüşmesi sıra-

²³ *Azerbaycan*, 11 Nisan 2006.

²⁴ *Azer Tac* (Azerbaycan Devlet Telegraf Agentliyi - resmi haber ajansı), (19 Nisan 2006), www.azertag.com.

²⁵ *Azer Tac*, 19 Nisan 2006, www.azertag.com.

sında Azerbaycan ile Türkiye arasında askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilere temas ederek Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihraç petrol boru hattının kullanıma açılmasının bölgenin stratejik önemini daha da artırdığını, bu nedenle de hattın güvenliğinin sağlanmasının ayrıca önem taşıdığını ve her iki devletin bu konuda hazırlıklı olmasının şart olduğunu vurgulamıştır²⁶. Bu çalışmalar Avroatlantik coğrafyadaki enerji güvenliğine ilişkin çabalara ciddi katkı yapmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay İkinci Başkanı Ergin Saygun'un Azerbaycan ziyareti de bu çerçevede büyük önem taşımıştır. Ziyaret zamanı Saygun ile görüşmesinde Azerbaycan Savunma Bakanı Ebiyev Türkiye'nin her alanda olduğu gibi askeri alanda da Azerbaycan'ı destekleyen ilk ülke olduğunu vurgularken, Orgeneral Saygun savunma alanındaki Türkiye Azerbaycan ilişkilerinin daha da güçlendirilmesi konusunda kararlı olduklarını ifade etmiştir.²⁷

Türkiye Silahlı Kuvvetlerinin General ve Amiral rütbeli üst düzey subaylarından ibaret askeri heyetinin 9 Nisan 2008'de Azerbaycan ziyareti Ankara'nın Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin oluşumu ve geliştirilmesi sürecinde yakından rol almak istediğinin en güzel örneklerinden birisi olmuştur. Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nda ve Jandarma'da gerçekleştirilen görüşmelerde ikili askeri ilişkilerin geliştirilmesine, Azerbaycan Jandarması ile Türkiye Silahlı Kuvvetleri arasında işbirliğinin durumuna ve geliştirilme potansiyeline, askeri eğitim ve personel eğitimi konularına ilişkin görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Belirttiğimiz üzere, Türkiye Azerbaycan'ın savunma ve güvenlik alanında NATO standartlarına uygunlaştırılması için gerçekleştirilen reformların denetimini de gerçekleştirmektedir. Türkiye Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinde reformların gerçekleştirilmesi için bu ülkeye yaklaşık 170 milyon ABD Doları tutarında askeri yardım yapmıştır²⁸.

7 Temmuz 2008'de Türkiye Savunma Bakanlığı Savunma Sanayii Müsteşarı Murat Bayar başkanlığındaki üst düzey heyetin Azerbaycan ziyareti sırasında Türkiye Azerbaycan askeri teknolojik ve savunma sanayi alanında işbirliğinin geliştirilmesi konusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ziyaret çerçevesinde Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nda, Savunma Sanayii Bakanlığı'nda, Milli Güvenlik Bakanlığı'nda (İstihbarat Bakanlığı), Olağanüstü Haller Bakanlığı'nda, Devlet Özel Muhafaza Hizmeti'nde, Devlet Sınır Hizmeti'nde Jandarma'da ve diğer önemli kurumlarda görüşmeler gerçekleştiren heyette ASELSAN, Roketsan, FNSS Savunma Sistemleri AŞ, Havelsan, Yonca-Onik ve diğer şirketlerin yetkilileri yer almaktaydı. Heyetteki yetkililer Azerbaycan kamu kurumlarına ürünlerini teklif etmekle beraber, FNSS ve Yonca-Onik şirketleri bazı ortak proje önerisinde bulunmuştur. FNSS Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın Tank Onarım Fabrikasının modernizasyonu projesinde, aynı zamanda Savun-

²⁶Azer TAc, 6 Aralık 2006, www.azertag.com.

²⁷Azer TAc, 26 Şubat 2007, www.azertag.com

²⁸ <http://www.gunaz.tv/pages/newsItem.php?t=news&id=177>.

ma Sanayii Bakanlığı'nın ilk örneklerini ürettiği "motodor" ve "motobot" model zırhlı taşıma araçlarının seri üretimi için ortak çalışma önerisinde bulunmuştur. Azerbaycan Deniz Kuvvetleri, Devlet Sınır Hizmeti ve Olağanüstü Haller Bakanlığı'nda kendi ürettiği hızlı bot, kurtarma botu ve diğer araç gereci tanıtan "Yonca-Onik" yetkilileri, gelecekte Azerbaycan'daki gemi inşa fabrikası ile beraber ortak askeri gemilerin inşasını düşündüklerini açıklamışlar.²⁹

Müsteşar Murat Bayar, Azerbaycan'da Savunma Sanayiinin daha yeni kurulmaya başlandığını ve bu alandaki işbirliğinin ciddi perspektife sahip olduğunu ifade ederek şöyle devam etmiştir: "Ben, Azerbaycan'ın önümüzdeki 10 yıl içerisinde tüm alanlarda gerekli modernizasyonu gerçekleştirerek, NATO standartlarına uygun silah ve askeri teknolojiye sahip olacağına inanıyorum. Peki, burada Türkiye'nin rolü ne olacak sorusuna gelince, şu anda Türkiye'nin üretimi tamamen NATO standartlarına uygun ve Azerbaycan'daki fabrikalar da bizim yardımımızla, kısa süre içerisinde NATO standartlarına uygun üretim yapma olanağına kavuşacaktır."³⁰

Savunma Sanayii Müsteşarı Murat Bayar'ın da vurguladığı üzere, Türkiye gelecekte Azerbaycan ile ortak, Azerbaycan'ın ihtiyaçlarına uygun üretim yapabilecek kapasitede fabrikalar kurabilir. Azerbaycan'da gemi üretim tesisinin yapımı tamamlanmak üzeredir. Bu tesiste gelecekte Azerbaycan'ın yanı sıra diğer Hazar denizi ülkeleri için de askeri gemiler üretilebilir. Türkiye'nin gemi üretimindeki deneyimleri çok fazladır. Günümüzde dünyada dördüncü en büyük gemi inşa sektörü Türkiye'dedir. Türk yetkiliye göre gelecekte Türk yapımı gemiler Azerbaycan'a getirilebilir ya da Bakü'de ortak üretim gerçekleştirilebilir. Murat Bayar Azerbaycan'a Türkiye72 tanklarının modernizasyonu, onların atış kontrol ve diğer sistemlerinin yenilenmesi için tekliflerde bulduklarını da açıklamıştır. Müsteşar Bayar'ın da vurguladığı üzere, Azerbaycan ve Türkiye Silahlı Kuvvetlerinin aynı sistemi, aynı tür silah ve araç gereci kullanmaları güvenlik alanındaki işbirliğinin daha da derinleşmesine katkı yapacaktır.³¹

Günümüzde NATO çerçevesinde iki ülke arasındaki güvenlik alanındaki ilişkileri etkileyen en önemli etkenlerden birisi Azerbaycan'ın Güney Kafkasya jeopolitik bölgesinde yerleşmesidir. NATO Parlamenter Asamblesi Güvenliğin Sivil Ölçütü Komitesi'nin Demokratik Sivil Güvenliği Yönetimi Alt Komitesinin Başkanı Çetin Kazak'ın Azerbaycan ziyareti sırasında vurguladığı üzere NATO Güney Kafkasya bölgesine büyük önem vermektedir. Örgüte üye tüm ülkeler dikkatlerini bu bölgedeki sorunların çözümüne yoğunlaştırmışlardır.³²

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasında Güney Kafkasya'ya büyük önem atfedilmektedir. İster NATO çerçevesinde, isterse de ikili boyutta Türkiye Azerbaycan askeri ilişkilerini araştırırken bölgesel dinamikleri ve ilişkileri dik-

²⁹ "Azerbaycan ve Türkiye herbi-texniki ve herbi senaye sahesinde emekdaşlığı genişlendirir.", <http://milaz.info/news.php?id=2371>.

³⁰ "Azerbaycan ve Türkiye Silahlı Qüvveleri eyni sistemden ve eyni silahlardan istifade etmelidir." <http://milaz.info/news.php?id=243>.

³¹ ibid.

³² Azer TAc, (19 Eylül 2007), www.azertag.com.

katten kaçıramayız. Güney Kafkasya hem Rusya, hem de Türkiye için çok stratejik öneme sahip bir bölgedir. Gürcistan'ın Hıristiyan kimliğe sahip olmasına rağmen iki Müslüman komşusu iyi ilişkilere sahip olmasını hazmedemeyen Rusya Federasyonu, bu ülkenin etnik yapısındaki çeşitlilikten kendi politik çıkarları için yararlanma stratejisini devam ettirmekte ve özellikle Abhazya ve Güney Osetya kartlarından tam şekilde yararlanmaya çalışmaktadır. Azerbaycan'a baktığımızda, onun da bir bakıma Moskova-Erivan-Tahran "kuşatması" altında olduğunu görmekteyiz. Karabağ sorununda Rusya Ermenistan'a yardım etmekte, bunun yanı sıra diğer etnik azınlıklar arasında da bölücü propagandasını devam ettirmekte ve Azerbaycan'ı bölmeğe çalışmaktadır. Rusya için Orta Asya ve Kafkasya petroleri üzerinde kontrolünü sürdürmek hem ekonomik, hem de stratejik açıdan çok önemlidir. Bölgedeki amaçlarına ulaşmaya çalışan bölge dışı aktör ABD ise petrolün onun kontrolünde uluslararası piyasalara çıkarılmasını arzulamaktadır.³³ ABD bölgeyi ve bölgede yaşananları devamlı olarak kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır. Bu da Rusya Federasyonu'nun hedefleriyle çelişmektedir. Bu nedenle Rusya bölgedeki gelişmeleri ve genel olarak bölgeyi ABD'nin kontrolü dışında tutmak için "Ermeni kartını" devamlı kullanmaktadır. Bununla hem Gürcistan, hem de Azerbaycan üzerinde etkisini sürdürmeye çalışmaktadır.

Bölgede gerçekleşen "büyük oyun"un katılımcılarından birisi de İran'dır. İran ABD'nin bölgeye yerleşmesini kabul etmiyor. Bu nedenle de Rusya ile sık işbirliği yapmakta ve Müslüman kimliği ön planda olan bir devlet olmasına rağmen Ermenistan'ı desteklemektedir. Aslında İran da Rusya gibi ulusal ve bölgesel çıkarlarını ön planda tutarak "Ermeni kart"ından yararlanmaya çalışmaktadır. Her iki devlet NATO'nun bölgeye gelişine karşıdır. NATO üyesi ve ciddi güç olan Türkiye'nin Kafkasya bölgesiyle ilgili resmi politikası bazı ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeler arasında Kafkasya'daki sorunların barış yolu ile çözüme kavuşturulması, Kafkasya'nın barış ve işbirliği bölgesi olması da yer almaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye AGİT, BM, NATO ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Kafkasya'da bölgesel işbirliğinin gelişmesine büyük önem veren Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurucusu olmuştur. Bu örgüt ekonomik ve teknik bakımdan resmi ve gayri resmi düzeyde işbirliğine yardım etmekle bölgesel işbirliğini ve istikrarı güçlendirmeye hedeflemektedir.

Türkiye'nin bir amacı da Kafkasya'nın bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelerinin ekonomik ve siyasal açıdan bağımsızlıklarını güçlendirmelerine yardım etmektir. Türkiye'nin resmi politikası Kafkasya'daki savaşlara katılmamak ve ikili askeri anlaşmalarda mümkün kadar açık yükümlülükler doğrultusundadır. Fakat Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın da çabaları ve yardımı ile Azerbaycan ve Gürcistan harbiyesi ile ilişkilerini geliştirmeğe çalışmakta, aynı zamanda NATO'nun Barış İçin Ortaklık programı çerçes-

³³ Kan Ögüt, "Kafkasın jeopolitiginde yeni yapılanma", http://www.circassiancanada.com/tr/arastirma/kafkasya_jeopolitiginde_yeni_yapilanma.htm.

vesinde her iki devletle sık işbirliği yapmaktadır. Diğer taraftan Türkiye, Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'da konumunu güçlendirmesinden de rahatsızlık duymaktadır. Türkiye yetkilileri bunu AGİT, NATO ve diğer uluslararası örgütlerin olanaklarından yararlanarak, aynı zamanda Rusya'yı bölgesel girişimlere ortak ederek, örneğin KEİÖ'ye ve ya en son gündeme gelen Kafkas İstikrar Paketi'ne ortak ederek önlenebileceğini düşünmektedirler. Çünkü Rusya'nın Güney Kafkasya'da konumunu çok güçlendirmesi Türkiye'nin Orta Asya ile bağlantısı açısından da sorunlar doğmasına neden olabilir.³⁴ Bu ise Türkiye'nin çıkarları ile tamamen çelişmektedir. Türkiye bölgede sadece Rusya'nın değil, İran'ın da rahatsız edici çıkarlarını dikkate almak durumundadır. Bu neden Türkiye'yi öncelikle ABD ve AB, ikinci olarak ise Rusya ile uyumlu politika yürütmeğe itmektedir.³⁵ Türkiye etnik, kültürel, tarihi ve diğer nedenlerle bağlı olduğu Kafkasya bölgesinde iki önemli güç (Rusya ve ABD) arasında denge siyaseti izlemek suretiyle ve bölge ülkeleriyle çok yönlü işbirliği ortamı oluşturarak bölgedeki konumunu güçlendirmeğe çalışmaktadır. Türkiye'nin Kafkas ülkeleriyle işbirliği formatını oluşturma doğrultusundaki girişimleri, ABD ile güvenlik alanındaki ortaklığı, Rusya ile 16 Kasım 2001'de Avrasya İşbirliği Eylem Planı'nı imzalamış olması bu sürecin parçaları olmuştur. Bu plana uygun olarak iki ülke arasında oluşturulan Ortak İşbirliği Grubu'nun çalışmaları sonucunda "Güney Kafkasya'nın Sorunlarına İlişkin Alt Komisyon" kurulmuştur.³⁶ Türkiye günümüzde de Rusya ile işbirliğini belirli ilkeler doğrultusunda devam ettirmektedir.

Hatırlatmamız gerekiyor ki, SSCB dağılıncaya kadar Türkiye NATO ile Varşova Paktının sınır ülkesi olmuştur. NATO üyesi olan Türkiye, "Soğuk Savaş"tan sonra da kendi askeri potansiyeli ile bölgede barışın ve istikrarın sağlanması bakımından önemli rol oynayabilecek bir devlettir. Günümüzde terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, dini radikalizm kitle imha silahlarının artması, etnik milliyetçilik, iktisadi sorunlar ve doğal kaynakların eşit olmayan dağılımı Türkiye'yi, aynı zamanda NATO'yu rahatsız eden konulardır.³⁷ Tüm dünya için güncel olan bu sorunlar Kafkasya bölgesi için de geçerlidir. Türkiye de yerleştiği jeopolitik ve jeostratejik konumdan kaynaklanan sorumluluklarının farkına vararak bölgede ve dünyada barış ve düzenin sağlanması için çaba sarf etmektedir.

Türkiye Kafkasya'daki ve Orta Asya'daki nüfuzunun korunması için Azerbaycan'ı doğal müttefiki olarak görmektedir. Türkiye'nin stratejik müttefiki olan Azerbaycan'ın bölgesel politikası Türkiye'nin politikasıyla örtüşmektedir. Yani Azerbaycan'ın da yerleştiği coğrafi mekân ona güvenlik ve istikrara ilişkin özel sorumluluklar yüklemektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti dengeli dış politika

³⁴ Gareth M. Winrow, *Turkey and the Caucasus Domestic Interests and Security Concerns*, London 2000, s.5.

³⁵ Ziya Kengerli, *Regional sistemlerin formalaşmasında Geosiyasi subyeketlerin rolü (Qafqaz regionu timsalında)*. Avtoreferat, Bakü, 2007.

³⁶ Hasan Kanbolat, "Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Zirvesi ve Göldedeki Ortak: Ermenistan", *Stratejik Analiz*, Sayı 26, Haziran 2002, s. 52.

³⁷ Armağan Kuloğlu, "Soğuk Savaş sonrası yeni tehdit Algılaması ve Türkiyenin Durumu", *Stratejik Analiz*, Sayı 12 Nisan 2001, s. 71.

çizgisini sürdürerek bölgede farklı çıkarları temsil eden İran ve Rusya ile de iyi komşuluk, dostluk ve işbirliğine dayanan ilişkiler geliştirmeğe çalışmaktadır. Aslında, Azerbaycan ve Türkiye'yi isimleri belirtilen devletlerle aynı çizgide değerlendirmemiz zordur. Fakat bu iki devlet devamlı Rusya ve İran etkeni ile karşılaşmaktadırlar. Her iki devletin normal ilişki kurmaya çalıştığı Rusya, bölge için istikrarsızlık kaynağı ve ciddi sorun olan, Azerbaycan topraklarını işgali altında tutan "dostu" Ermenistan'ı askeri ve diğer konularda ciddi desteklemektedir. Aynı şekilde İran'ın da bölgede güçlü Türkiye ve güçlü Azerbaycan görmek istemediği çok aşikârdır. Türkiye ve Azerbaycan aynı zamanda İran ve Rusya etkenini dengelemek için de NATO ile işbirliğini geliştirmeğe öncelik vermektedir. Türkiye ise Kafkasya'da konumunu güçlendirmekle aynı zamanda ABD'nin Doğu stratejisinin uygulanmasında yardımcı rolü oynamaktadır.

Bölgede Rusya ile çıkarları çatışan bir devlet de Gürcistan'dır. Rusya Gürcistan'ın Batı ile ilişkilerinin üst düzeyde olmasına karşıdır ve onu caydırmak için çaba sarf etmektedir. Gürcistan ise Batı'yla bütünleşmeyi kendi bağımsızlığının tek güvencesi olarak görmektedir. Bu nedenle de devamlı Batı'yla bütünleşmeyi dış politikasının esas amacı olarak ifade etmekte ve aynı zamanda Rusya'nın sert şekilde karşı çıktığı NATO'nun doğuya doğru genişleme politikasını da desteklemektedir. Daha 1997'de Gürcistan'a giden NATO Genel Sekreteri Solana NATO'nun Kafkasya'da daha aktif rol oynamasının beklendiğinin farkında olduklarını ifade ederek, şöyle devam etmiştir: "Küçük halkların daha güçlü güvenlik garantilerine ihtiyaçları vardır".

Gürcistan'ın NATO üyesi devletler olan ABD ve Türkiye ile askeri alandaki ilişkileri Rusya'yı ciddi derecede rahatsız etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere SSCB'nin dağılmasından sonra Kafkasya, özellikle Azerbaycan ve Orta Asya ile ilişkiler Türkiye için öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Azerbaycan ve Orta Asya'nın Türkiye ile kara bağlantısının sağlanmasında köprü rolünü Gürcistan oynamaktadır (Bilindiği üzere Türkiye'nin Azerbaycan ile Nahçıvan bölgesi üzerinden 11 km.'lik sınırı bulunsa da, Azerbaycan diğer bölgelerinin Nahçıvan bölgesi ile kara bağlantısı Ermenistan tarafından kesildiği için karasal bütünlük açısından sorun mevcuttur). Gerçekleştirilen enerji projelerinde de Gürcistan Türkiye ile müttefik konumundadır. Türkiye Gürcistan'a siyasal ve ekonomik konularda yardım etmekle beraber, özellikle güvenlik alanında da bu ülkeye ciddi katkılar yapmaktadır. Gürcistan da NATO'ya üye olmak istediği için Türkiye ile ilişkilerine aynı zamanda bu etken nedeniyle özel önem vermektedir.³⁸

Gürcistan ve Azerbaycan arasında mevcut olan işbirliği bölgesel istikrarın ve güvenliğin en önemli güvencelerindedir. Rusya'yı kendi bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine yönelik bir tehlike olarak algılayan Azerbaycan ve Gürcistan kendi aralarında stratejik müttefik ilişkisine sahiptirler. Araştırmacı Vefa Kuluzade'nin de vurguladığı üzere "Rusya hiçbir zaman Azerbaycan'ı müt-

³⁸ Kamil Ağacan, "Gürcistana Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, Sayı 4, Ağustos 2000, s.35.

tefiki olarak görmemektedir.”³⁹. Rusya'nın Azerbaycan'ı ve Gürcistan'ı dostu olarak görmediği çok açıktır. Azerbaycan günümüzde NATO üyesi olmayı hedef olarak ilan etmemektedir. Yakın vadede bu tür bir strateji benimseyeceği de beklenmiyor. Azerbaycan Dışişleri Bakan Yardımcısı Araz Ezimov "NATO ile ilişkilerin de facto üyelik düzeyine dek çıkarılması ve o düzeyde tutulması Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin çıkarına" olacağını ifade etmektedir.⁴⁰ Fakat Gürcistan NATO üyesi olmak istediğini açıkça beyan etmektedir ve onun bu yöndeki adımları Rusya'yı çok rahatsız etmektedir. Bir NATO üyesinin (Türkiye) bölgedeki varlığı, Rusya'nın iki Kafkasya ülkesine yönelik baskılarını belirli ölçüde sınırlamaktadır. Gürcistan'ın Türkiye'yi önemli bir müttefiki olarak algılaması Azerbaycan Gürcistan ilişkilerine de ciddi katkı yapmaktadır.⁴¹ Rusya'nın emperyalist bakış açısını devam ettirmesi ve karmaşık bir coğrafi mekânda yerleşmesi sebeplerinden Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin NATO çerçevesinde ve ikili formatta aralıksız olarak geliştirilmesi zorunluluğu doğmaktadır. Kafkasya'ya komşu olan Türkiye-Rusya-İran "üçlüsünün" bölgedeki etkinliklerini artırma mücadelesi bölgede Rusya-Ermenistan-İran ve Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan üçlüğünün oluşmasına neden olmaktadır. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan üçlüsü içerisindeki her bir devletin ABD ile iyi ilişkilere sahip olması Rusya'yı bölgedeki çabalarını güçlendirme adına daha da ateşlemektedir. Rusya ABD rekabetinde Türkiye zaman zaman dengeleyici unsur olarak gerginliklerin azaltılması için çaba sarf etmektedir. Azerbaycan da yaklaşık aynı tarzda politika izleyerek Batı ve ABD ile iyi ilişkilere sahip olmasına rağmen Rusya ile de ilişkilerini mümkün kadar sorunsuz götürmeye çalışmaktadır. Bu noktada Türkiye ve Azerbaycan'ın Kafkasya'daki istikrarın ve güvenliğin devamı açısından ciddi role sahip oldukları görülmektedir.

Genel olarak bakacak olursak Azerbaycan ile Türkiye arasındaki güvenlik alanındaki ilişkilerin hem ikili boyutta, hem de NATO çerçevesinde hızlı biçimde geliştirilmesini gerektiren etkenler arasında Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması, Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı sözde "soykırım" iddialarına ve belirli ölçüde toprak iddiasına sahip olması, Rusya'nın ve bölgede güçlü bir Azerbaycan'ın varlığını hazmetmeyen Batı'nın Ermenistan'ı desteklemesi dikkat çekmektedir. Türkiye'yi NATO Parlamenter Asamblesinde temsil eden heyetin başkanı Vahit Erdem'in de vurguladığı üzere "Güney Kafkasya Doğu ile Batı arasında önemli bir geçit ve enerji koridorudur". Güney Kafkasya hem Avrupa Birliği, hem ABD, hem de Türkiye'nin güvenliği açısından önem taşımaktadır. Bu bölge Orta Asya'ya açılan kapı olması bakımından da Türkiye için özel öneme sahiptir. Batı'nın ve Türkiye'nin Azerbaycan ve Gürcistan ile ilişkileri çok yönlü olarak gelişmektedir. Azerbaycan'ın sahip ol-

³⁹ *Zaman* (Azerbaycan), 8-9 Aralık 2005.

⁴⁰ Araz Ezimov, "Azerbaycan ile Türkiye arasında herbi ve tehlikesizlik sahelerinde emekdaşlık", *Azerbaycan Respublikası ile Türkiye Respublikası arasında diplomatik elaqelerin kurulmasının 10 illiyine hesr olunmuş elmi-praktik konfrans*, 14 yanvar 2002-ci il. (Materialar). Bakü, 2002, s.49.

⁴¹ Kamil Ağacan, "Kaderdaş devletler: Azerbaycan-Gürcistan ilişkileri", *Avrasya Dosyası*, Azerbaycan özel, ilkbahar 2001, cild:7, sayı 1, s.330.

duğu petrol ve doğalgaz bu ülkenin stratejik önemini daha da artırmaktadır. Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı'nın kurumlarına entegrasyonu Güney Kafkasya'nın güvenliği ve sosyal ekonomik gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır.⁴²

NATO çerçevesinde Azerbaycan Türkiye ilişkilerinin büyük perspektifleri mevcuttur. NATO'ya entegrasyon doğrultusunda büyük yükümlülükler üstlenen Azerbaycan için askeri reformların hızlandırılmasında Türkiye'nin özel bir yeri vardır. Karşılıklı ziyaretlerde de ifade edildiği üzere bu işbirliğinin zamanla daha da üst düzeylere taşınması gerekmektedir. Azerbaycan askeri açıdan ve diğer boyutlar itibarıyla gelişmesi ve bölgede konumunu güçlendirmesi aynı zamanda Türkiye'nin güçlenmesi demektir. Türkiye çok ciddi askeri potansiyele ve savunma sanayii kabiliyetine sahiptir. Azerbaycan Cumhuriyetinde ise bu alan daha yenidir ve iki ülkenin bu alanda işbirliğini geliştirmesi çok önemlidir. İşbirliğinin geliştirilmesiyle iki devlet Azerbaycan'ın ihtiyaçları doğrultusunda ortak üretim yapabilir, Azerbaycan'daki savunma sanayiinin mevcut yapılarının NATO standartlarına uygun hale getirilmesi sürecinde ciddi adımlar atılabilir. İki devlet arasında askeri alandaki işbirliği bölgesel güvenlik ihtiyaçları dikkate alınarak geliştirilmelidir. Rusya ile eşit statüye dayanarak, karşılıklı işbirliğini esas alan ilişkiler geliştirilmesi mümkün olduğunda ve bu ilişkinin geliştirilmesi bölgesel çıkarlar açısından da bir ihtiyaç olduğunda bundan kaçınılmamalıdır. Azerbaycan ve Türkiye artık her alanda tam anlamıyla müttefik konumundadırlar ve ister ikili boyutta, isterse de NATO çerçevesinde askeri alanda da işbirliğinin aralıksız olarak gelişimi bu müttefikliğin doğal bir parçasıdır.

Abstract

In this article the militarypolitical relations between Azerbaijan Turkey and the role of this relations in the regional security were researched on the frame of North Atlantic Treaty Organization (NATO) in which great transformations were taken at the end of the twentieth century according the new conditions which have taken place in the world. Coming to the conclusion that both sides of militarypolitical relations either on the frame of NATO or bilateral will play great role to secure peace and stability in the region, especially in the South Caucasus region.

Key words: Azerbaijan, Turkey, regional, security, NATO, military, defense.

Kaynaklar

NATO Transformed, NATO2004.

Hadı Recebli, Vefaddin İbayev, *Avropanın Beynəlxalq Təşkilatları*, Bakü 1999.

Security through partnership, Brussels, NATO 2005.

Heydər Əliyevin NATO-nun Praqa Sammitində çıxışı, Dircəliş XXI əsr, Kasım 2002. s. 33.

Elnur Aslanov, *NATO: Reallıqlar və perspektivlər*, Dircəliş XXI əsr, №1998, s. 111.

⁴² Cesur Sümerinli, *İrelıye, NATO-ya doğru*, Bakü 2007, s.94.

- Musa Qasimov, *Azərbaycanın xarici siyasəti (konseptual məsələlər)*, Bakü, 1997, s. 90.
- Azərbaycan* (resmi gazete), 14 Şubat 1997.
- Станбүльский саммит*, Путеводитель-справочник, Brussel, 2004, s. 75.
- Ayna* (Azerbaycan'da günlük gazete), 12 Temmuz 2005.
- Foreign Policy of Turkey*, <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/forpol98.htm>.
- Zurab Batiashvili, "Теория Хантингтона и ТуречкоКавказские отношения", *Тsentralnaya Aziya i Kavkaz*, №2 (26), s. 106.
- Azərbaycan Respublikasının Türkiyə Respublikası ilə imzalandığı sənədlərin siyahısı*, Azərbaycan Cumhuriyyəti Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Anlaşmalar ve Hukuk Şubesi, 2007.
- Askeri alanda Türkiyə-Azərbaycan ilişkileri*, T.C. Bakü Büyükelçiliği, 2006.
- Azərbaycan* (resmi gazete), 26 Ağustos 2001.
- Azərbaycan* (resmi gazete), 13 Kasım 2001.
- NATO's relations with Azerbaijan, <http://www.w3.org/TR/xhtml1/DTD/xhtml1transitional.dtd>.
- Ayna* (günlük gazete), 16 Temmuz 2005.; *Ayna*, 22 Temmuz 2005.; *Ayna*, 30 Eylül 2005.
- Azərbaycan*, 19 Temmuz 2005.
- Azərbaycan*, Eylül 2005.
- Azərbaycan*, 11 Nisan 2006.
- Azer Tac* (Azerbaycan Devlet Telegraf Agentliyi resmi haber ajanstı), (19 Nisan 2006), www.azertag.com.
- Azer Tac*, 19 Nisan 2006, www.azertag.com.; *Azer Tac*, 6 Aralık 2006; *Azer Tac*, 26 Şubat 2007. <http://www.gunaz.tv/pages/newsItem.php?t=news&id=177>.
- "Azerbaycan ve Türkiye herbitexniki ve herbi senaye sahesinde emekdaşlığı genişlendirir." <http://milaz.info/news.php?id=2371>.
- "Azerbaycan ve Türkiye Silahlı Qüvveleri eyni sistemden ve eyni silahlardan istifade etməlidir." <http://milaz.info/news.php?id=243>.
- Azer Tac*, (19 Eylül 2007), www.azertag.com.
- Kaan Ögüt, "Kafkasın jeopolitiginde yeni yapılanma", http://www.circassiancanada.com/tr/arastirma/kafkasya_jeopolitiginde_yeni_yapilanma.htm.
- Gareth M. Winrow, *Turkey and the Caucasus Domestic Interests and Security Concerns*, London 2000, s. 5.
- Ziya Kengerli, *Regional sistemlerin formalaşmasında Geosiyasi subyektlərin rolu (Qafqaz regionu təmsalında)*. Avtoreferat, Bakü, 2007.
- Hasan Kanbolat, "Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan Zirvesi ve Göldedeki Ortak: Ermenistan", *Stratejik Analiz*, Sayı 26, Haziran 2002, s. 52.
- Armağan Kuloğlu, "Soğuk Savaş sonrası yeni tehdit Algılaması ve Türkiyenin Durumu", *Stratejik Analiz*, Sayı 12 Nisan 2001, s. 71.
- Kamil Ağacan, "Gürcistana Yönelik Artan Rus Baskıları ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, Sayı 4, Ağustos 2000, s. 35.
- Zaman* (Azerbaycan), 89 Aralık 2005.
- Araz Ezimov, "Azerbaycan ile Türkiye arasında herbi ve tehlikesizlik saheslerinde emekdaşlıq", *Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında diplomatik əlaqələrin qurulmasının 10 illiyinə həsr olunmuş elmipraktik konfrans, 14 yanvar 2002ci il. (Materialar)*. Bakü, 2002, s. 49.
- Kamil Ağacan, "Kaderdaş devletler: Azerbaycan-Gürcistan ilişkileri", *Avrasya Dosyası*, Azerbaycan özel, İlbahar 2001, cild:7, sayı 1, s. 330.
- Cesur Sümerinli, *İreltye, NATOya doğru*, Bakü 2007, s. 94.